

РАЗВИТИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ЧАСТНО ПРАВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ (РИМСКАТА КОНВЕНЦИЯ ОТ 1980 г.)

Цветана Каменова

професор по Международно частно право
в Юридическия факултет на Пловдивския университет
„Паисий Хилендарски“

Европейското споразумение за асоцииране, сключено между Република България и държавите-членки на Европейската общност, влезе в сила от 1 февруари 1995 г.¹ Това споразумение, както и Бялата книга по подготовката за интегриране във вътрешния пазар, създадена от Комисията на ЕО, предвижда сближаване в областта на гражданското право. В приложението към Бялата книга от 1995 г. бе посочено, че като част от сближаването на българското законодателство с правото на Европейския съюз е необходимо възприемането на правилните разрешения, закрепени в Конвенцията за приложимото право към договорните отношения в Европейската икономическа общност, подписана в Рим на 19 юни 1980 г. (и поради това известна сред специалистите по международно частно право като Римска конвенция).

За да може да бъде изпълнено поетото от нашата страна задължение, необходимо е доброто познаване от широк кръг юристи на разпоредбите на Римската конвенция, както и практиката, свързана с прилагането на разрешенията на Римската конвенция в законодателството на други европейски държави.

Като изключим една статия, публикувана в сп. „Правна мисъл“ наскоро след подписването на Римската конвенция², както и изложението в учебници по международно частно право³, у нас не е извършван подробен анализ на Римската конвенция, а такъв анализ е необходим и поради предприетите вече опити за включ-

ването на някои от избраните от създателите на Римската конвенция разрешения в българското международно частно право.

ОРИГИНАЛНИЯТ ДОГОВОР
ЗА СЪЗДАВАНЕ
НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИКОНОМИЧЕСКА ОБЩНОСТ
И МЕЖДУНАРОДНОТО ЧАСТНО ПРАВО

От създаването си през 1958 г. Европейската икономическа общност цели да премахне бариерите, включително и правните бариери, за свободното движение на стоки, лица, капитали и услуги в рамките на Общността. Член 3, буква "h" и чл. 100 от Договора за създаване на Европейската общност изискват „...хармонизиране на законодателството на държавите-членки до степента, която е необходима за функциониране на общия пазар“.

Трябва да се отбележи, че първоначално неголям брой директиви имаха за цел да решават проблеми на частното право. През 80-те и 90-те години настъпи промяна в това отношение: все по-голям брой актове на Европейската общност и Европейския съюз са насочени към уреждане на проблеми с частноправен характер. Договорът за създаване на Европейската икономическа общност съдържа пожелание към държавите-членки, записано в чл. 220: да започнат преговори помежду си с цел да осигурят:

— взаимното признаване на дружествата или фирмите, запазване на юридическото лице в случай на преместване на седалището му от една държава в друга и възможност за сливания между компании и фирми, които се регулират от законите на различни държави;

— опростяване на формалностите във връзка с взаимното признаване и изпълнението на решенията на съдилищата и на арбитражните решения.

Като поставя въпрос: Кои са критериите, подтикнали авторите на Договора за създаване на Европейската икономическа общност от 1957 г. да определят тези специални цели, германският професор У. Дробниг пише, че „...отговор на този въпрос не може да бъде извлечен от никаква правна норма. Това е по-скоро въпрос на законодателна политика.“⁴

В изпълнение на чл. 220 от Договора бе приета Брюкселската конвенция за юрисдикцията и изпълнението на решения по граждански и търговски дела (1968 г.), която предвижда в някои случаи специална юрисдикция (чл. 5). Непосредствен резултат от това бе появата на възможност за *forum shopping* в случаите когато не бяха унифицирани нормите за приложимото право. В обяснителния доклад към Римската конвенция е записано, че е препоръчително „колизийните норми да бъдат унифицирани в области, които имат особено значение за икономиката, така че едни и същи правни норми да бъдат прилагани независимо от държавата, в която се търси постановяването на решение“⁴⁵.

По този начин Римската конвенция от 1980 г. бе обвързана с Брюкселската конвенция от 1968 г.

Унифицирането на международното частно право не е панацеята за решаване на всички спорни въпроси, но без съмнение това е най-успешната форма на унифициране на правни норми. През втората половина на ХХ в. бяха създадени голям брой конвенции, целящи уеднаквяването на колизийните норми. Всички те не бяха приети с еднакъв ентузиазъм, но повечето, особено в Латинска Америка, влязоха в сила. Друг пример в тази насока е работата на Хагската конференция по международно частно право. Знае се, че успехът на процеса на унифицирането е по-голям, когато националните правни норми се основават на еднакви принципи, когато могат да бъдат разглеждани като „клонирани една от друга“.

Известно е, че европейските стълкновителни норми се основават на теорията на Савини. В течение на продължителен период от време националните стълкновителни норми демонстрираха значително сходство. Така например след Втората световна война почти във всички европейски държави за договорните отношения намираха приложение *lex loci contractus* или *lex loci solutionis*, а за непозволеното увреждане почти не съществуваше алтернатива на *lex loci delicti*. Няма съмнение, че формата на сделката се урежда по *lex loci actus*, а правилото *lex rei sitae* не се оспорва от никого и понастоящем.

През 60-те години обаче това *communis opinio* напълно изчезна. Американското влияние започна да се усеща в Европа и в областта на международното частно право. Европейските специа-

листи в тази област в зависимост от застъпването от тях становища се разделиха: някои възприеха в определена степен американските разрешения, други категорично ги отхвърлиха. Една до неотдавна съвсем хармонична област на правото се превърна на практика в полесражение.

През 60-те години колизионното право в САЩ се промени категорично. През 1963 г. апелативният съд на Ню Йорк постанови решение по делото Бапкок, като показва стремеж да постигне най-добрият практически резултат, изоставяйки класическите правила за сметка на т. нар. подход в зависимост от интереса. Класическата система на утвърдени колизионни норми се подмени с избора измежду алтернативни норми.

Смята се, че не е нужно да се спазват определени принципи — най-съществената цел при казуси с колизионен елемент е справедливото решаване на отделни случаи⁶.

„Нормите“ отстъпват на „подходите“⁷. Сборникът *Restatement second* на Американския правен институт вече не посочва съществуването на норми така както са изработени от съдилищата, а предлага собственото си виждане за бъдещото развитие. От друга страна, не може да не се отбележи, че влиянието на американската „революция“ в областта на колизионното право, оценена от проф. Еренцвайг като „изключително деструктивна“⁸, се ограничи до епохата на 60-те и 70-те години. След това можем да отбележим едно възстановяване на писмените кодификации на международното частно право — както на национално, така и на международно равнище.

Противоречията между теоретичите в Европа през този период не пречат за процеса на унифициране на международното частно право, разбираемо като колизионно право. Новите идеи, идващи отвъд океана, постепенно се налагат при изработването на проекти за конвенции в различни области на международното частно право.

От началото на 60-те години кодификацията на международното частно право се наложи в много европейски страни: Австрия, Унгария, Испания, Полша, Португалия, Турция, Германия, Чехия и Словакия, Швейцария, Югославия, Италия, Румъния, а от 2002 г. — и в Русия.

Една от основните причини за обновяването на международното частно право в повечето европейски държави бе приемането на нови конституции, въвеждането на по-съвременни модели на правно регулиране, с които бе необходимо да се съгласува законодателството и практиката в областта на международното частно право. Става дума на първо място за закрепването в конституциите на принципа на равенството между мъжа и жената, правното положение на децата, родени в брака и извън брака. В резултат на това много колизионни привръзки, които се основаваха на водещата роля на мъжа в семейството, се оказаха архаични. Много възражения срещаха привръзките към постоянното местожителство на съпруга при разглеждане на семейни спорове. Това са само малка част от проблемите, които възникваха в областта на международното частно право във връзка с измененията, свързани с правното положение на физическите лица, предизвикани от измененията в конституциите.

Сред многото причини за поява на нови кодификации трябва да бъдат посочени следните:

а) много автори сочеха несъществените изменения в обкръжаващия ни свят, които влияят на международното частно право: появата на транснационални компании, участието на държавите в икономическите и социални сфери на обществения живот, необходимостта да се има предвид чуждестранното публично право (а последното се смяташе до неотдавна от доктрината и от практиката по приложение на нормите на международното частно право за съвършено невъзможно);

б) активната работа в областта на създаване на унифициращи международни договори, продиктувани от нуждите на международното общуване;

в) появата на нови теории в областта на международното частно право.

***

Съществуват коренно противоположни схващания по въпроса какво е значението на паралелното приемане на национални кодификации на норми на международното частно право и на международни конвенции за унифициране също на норми на международното частно право.

Според някои автори кодифицирането на съдебноправните норми в континентална Европа е пречка за унифициране на същите тези норми. Според други автори чрез паралелния процес — на унифициране в международен план и на кодифициране в национален план може да бъде достигната успешно общата цел — избягване на правната несигурност.

Възможно е да бъдат постигнати еднакви разрешения както в национални кодификации, така и в международни договори, но тогава на преден план излиза проблемът с тълкуването. Затова често „битката“, за която стана дума по-горе, се води не в залите, в които се срещат теоретичите, а в съдебните зали. Възможното различно тълкуване на една и съща колизионна норма от съдилищата на различни държави на практика би довело до унищожаването на тази норма. Като пример могат да бъдат посочени два различни подхода към избора на право, отразени в чл. 4 от Римската конвенция, за които ще стане дума по-долу. Тези два подхода могат да доведат до различно тълкуване от съдилищата на различни държави-членки. В този текст намираме както метода за най-близко право до правоотношението (*proper law*) така и континенталния подход, закрепващ теорията на характерната престация.

ИСТОРИЯ НА СЪЗДАВАНЕТО НА РИМСКАТА КОНВЕНЦИЯ

През 1967 г. Белгия от името на трите държави в Бенелюкс предложи на Комисията на Европейската икономическа общност да бъде предприето унифициране на нормите на международното частно право в рамките на Общността, като се вземе за основа проектът за уеднаквено право на Бенелюкс. Четири области на правото са били подбрани за подробно проучване. Една от тях е била приложимото право към договорни и извъндоговорни задължения. Ясно е, че от самото начало тази дейност е трябвало да съвпадне с общите цели и задачи на Европейската икономическа общност. Това се вижда ясно от приветствието на Генералния директор за вътрешния пазар и сближаването на законодателството на срещата на правителствените експерти през 1969 г.: „Три главни съображения са в основата на нашето предложение за хармонизиране на нормите на международното частно право за няколко добре определени типа правоотношения. Първото е опре-

делено от историята на международното частно право: да се опитваме да унифицираме всичко означава да предприемем твърде много и то би отнело твърде много време. Второто, това е спешната необходимост за по-голяма правна сигурност в някои сектори с голямо икономическо значение. Третото, това е желанието за предвидимост и избягване на различията, съществуващи между нормите на международното частно право на държавите-членки.“

Няма съмнение, че икономическата интеграция в Европейската общност налага правното хармонизиране особено в тези сфери на търговията, които най-тясно влияят на икономиката като цяло. Дружественото право представлява един очевиден пример за това. Други примери са отговорността на производителя и застрахователното право. Нормите за уреждане на международните договори, по-специално — колизионните норми, също попадат в тази категория.

Голямо влияние върху решението за изработване на такава конвенция има и решението, произтичащо от Брюкселската конвенция от 1968 г. — Европейската икономическа общност да бъде превърната в една голяма правна област за целите на нормите за съдебна юрисдикция в Европейската икономическа общност и за признаването на чуждестранните съдебни решения. Ясно бе, обаче, че хармонизирането на основни части от материалното право в рамките на Европейската икономическа общност може да бъде трудно постигнато и би отнело много години. Затова очевидният отговор беше — хармонизиране на колизионните норми, за да бъде постигнат следният резултат: без значение къде в рамките на Европейската икономическа общност се предявява един иск, уеднаквените стълкновителни норми ще гарантират, че винаги ще се приложи правото на една и съща държава.

Имаше обаче едно основно различие при изработването на Брюкселската конвенция от 1968 г. и работата по приложимото право към договорните отношения, която завърши с подписването на Римската конвенция. Правната основа на първата конвенция е ясно установена в чл. 220 от Договора за създаване на Европейската икономическа общност. Това имаше като важна последица обстоятелството, че новите държави-членки, присъединяващи се

към Европейската икономическа общност, поеха задължението да се присъединят към конвенциите, предвидени в чл. 220, и да влязат в преговори с първоначалните държави-членки по този въпрос. Така, резултат от разширяването на Европейската икономическа общност след присъединяването на Дания, Ирландия и Великобритания беше Конвенцията от 1978 г., изменяща Брюкселската конвенция. Не съществува обаче подобна правна основа за работата върху договорните задължения. Въпреки че държавите-членки на Европейската икономическа общност разглеждаха тази работа като естествена последица от Брюкселската конвенция от 1968 г., тя не беше формално свързана с тази конвенция.

Различаващото се положение при работата върху международното частно право имаше три важни последици. Тъй като нямаше правна основа за тази работа в Римския договор от 1956 г., Римската конвенция следваше да бъде разглеждана не като конвенция на Европейската икономическа общност, а по-скоро като конвенция, сключена между девет суверенни държави, които бяха същевременно и държави-членки на Европейската икономическа общност. Това означаваше, че Европейският съд няма юрисдикция относно тълкуването на Конвенцията, освен ако такава юрисдикция не му бъде специално предоставена от държавите — страни по Конвенцията. Това и бе сторено допълнително. Едно друго различие засяга присъединяването към Конвенцията на нови държави-членки. Не съществува задължение за тях да се присъединят към Конвенцията. Но в съвместна декларация, добавена към Римската конвенция, се казва, че деветте държави-членки, които първоначално са я подписали, „Като имат предвид приноса на Конвенцията за приложимото право към договорните задължения към унифицирането на колизионните норми в рамките на Европейските общности, изразяват становището, че всяка държава, която стане член на Европейските общности, би трябвало да се присъедини към тази конвенция.“

Въпреки тези формални различия би било неправилно да се създаде впечатлението, че Римската конвенция не е изключително тясно свързана с Европейската икономическа общност. Ако се хвърли поглед към развитието на преговорите, водени между 1968 и 1980 г., ще се установи, че всички те са били под егидата на

Комисията на Европейската икономическа общност и със съдействието на служителите на Комисията.

През лятото на 1972 г. работната група е завършила един предварителен проект на Конвенция за приложимото право към договорни и извъндоговорни задължения, който след това е бил представен на правителствата на държавите-членки за становище.

През 1973 г. към Европейската икономическа общност се присъединяват нови държави-членки, чиито правни системи значително се различават от правните системи на шестте държави — първоначални учредителки на Европейската икономическа общност. Това обстоятелство, както и някои политически проблеми, възникнали във връзка с членството и необходимостта от консултации, забавят процеса на работа. Констатира се, че основните разрешения на колизионното право в областта на договорите са сходни в повечето държави-членки на Европейската икономическа общност, докато деликтното право създава значително по-големи проблеми. Поражда се основателно съмнение, че предпочитаното правило и за в бъдеще би трябвало да бъде *lex loci delicti*. Ето защо през 1978 г. е взето решението да бъде ограничена проектираната конвенция само до приложимото право към договорните облигационни задължения. В обяснителния доклад, изготвен от италианския проф. Джулиано и френския проф. Лагард, се пояснява, че работната група е решила след присмането на първата конвенция да започне работа върху една втора конвенция относно извъндоговорните задължения. След като бе определено, че проектоконвенцията ще се занимава само с договорните задължения, задачата по водене на преговорите се осъществява сравнително лесно и Конвенцията е открита за подписване на среща на Съвета на министрите на правосъдието в Рим на 19 юни 1980 г.

СЪДЪРЖАНИЕ НА КОНВЕНЦИЯТА

Конвенцията се състои от преамбул, 33 члена (разделени в три дяла) и кратък протокол. Придružена е от две съвместни декларации. Дял I, който се състои от чл. 1 и 2, се занимава с обхвата на Конвенцията: тя се прилага за договорни задължения, при които се касае за избор между законите на различни държави и намира приложение независимо от това дали правото, към което отправя

Конвенцията, е или не е право на държавите-членки. Определени видове договори (като например застрахователният договор) и определени въпроси (като например тези относно правоспособността или доказателствата) в различна степен се изключват от обхвата на Конвенцията.

Във втория дял (чл. 3 до чл. 22) са включени уеднаквените колизионни норми. Член 3 и 4 разпореждат, че:

— приложимото към един договор право е най-тясно свързаното с конкретното правоотношение и

— най-тясно свързаното право се установява в резултат на направения от страните изричен или мълчалив избор на право, а при отсъствието на такъв избор това ще бъде правото на страната, с която договорът е най-тясно свързан. Презумира се, че договорът е най-тясно свързан с правото на държавата, в която страната по договора, която трябва да извърши характерното изпълнение по договора, има своето постоянно местожителство. Специални правила, имащи за цел да защитят по-слабата страна по договора, са записани в чл. 5 и чл. 6 за потребителските договори и за трудовите договори. Нещо повече — общи разпоредби са включени в чл. 7. Проблемите, при чието разрешаване се прилага законът, по същество са твърде многобройни: относно материалната действителност, формалната действителност, тълкуването, изпълнението, последиците от неизпълнение (включително и преценката на вредите), последиците от недействителността.

Най-общо всички тези проблеми се уреждат от закона по същество, но голям брой изключения също са включени в Конвенцията. Член 11 предвижда закрила на добросъвестния контрагент. Член 12 — 14 третираат въпросите относно доброволното прехвърляне, суброгацията и тежестта на доказване.

Конвенцията изключва препащането.

Член 20 дава предимство на разпоредбите на Конвенцията пред колизионните норми, уреждащи отделни въпроси, които се съдържат в съществуващи или бъдещи регламенти и директиви, приети от Европейската общност или в националните законодателства, съобразени с прилагането на тези актове на Европейската общност. Първата съвместна декларация, която е направена при подписването на Конвенцията, изразява загрижеността на държа-

вите-членки да бъдат избегнати, доколкото е възможно, различни колизионни норми, включени в няколко акта, и тяхното желание институциите на Европейската общност да възприемат колизионните норми, закрепени в Конвенцията, когато е необходимо това да бъде сторено. Член 21 третира въпроса за съотношението между Римската конвенция и други конвенции, а чл. 24 изисква в определени случаи да се провеждат консултации.

Част трета от Конвенцията съдържа текстовете от чл. 23 до 33. Тя третира такива въпроси като дерогиране, териториален обхват, влизане в сила, преразглеждане, съотношение с други конвенции. Що се отнася до едностранното дерогиране, чл. 23 дава възможност за една държава-членка да дерогира разпоредбата на Конвенцията като възприеме нова колизионна норма за определена категория договори. Държавата-членка трябва първо да уведоми за своето намерение Съвета на Европейската общност. След това в рамките на шест месеца от датата на това уведомление всяка друга подписала Конвенцията държава може да поиска организирането на консултации с другите държави-членки, за да бъде постигнато съгласие за това. Ако никоя държава не е поискала консултации в рамките на две години след направеното съобщение, заинтересованата държава може да измени своя закон по начина, който е посочен от нея. Мерките, които тя е взела, се съобщават на другите държави от Генералния секретар на Съвета на Европейските общности.

Струва ми се, че този механизъм най-категорично опровергава често изказваните мнения, че Конвенцията всъщност не представлява част от правото на Европейската икономическа общност. Това също означава, че ако една държава-членка желае да се присъедини към друга международна конвенция, възприемаща по-различни разрешения в областта на международното частно право и с това да дерогира Римската конвенция, ще се натъкне на една пречка. Защото чл. 24 предвижда, че в този случай ще се приложи чл. 23.

ОБХВАТ НА КОНВЕНЦИЯТА

Според определението, дадено в чл. 1, договорните задължения, отнасящи се до наследяването и семейните отношения (вклю-

чително и брачният режим) са изключени от обхвата на Конвенцията. Семейното право не се покрива от разпоредбите на Конвенцията, тъй като тази проблематика не засяга по никакъв начин функционирането на Общия пазар, т. е. икономическата интеграционна общност. Други въпроси, свързани с договори, които са уредени от други международни договори, също се изключват от Римската конвенция. Така например клаузите за избор на съд според Брюкселската конвенция не се третират в Римската конвенция.

ИЗВЪНДОГОВОРНИ ПРОБЛЕМИ

Въпреки че Римската конвенция третира договорните задължения, чл. 10, ал. 1, б. "е" относно недействителността на договора води също така до определени последици, които са извъндоговорни по своето естество. Например, когато се касае за иск, основаващ се на норми относно неоснователно обогатяване, страните, които са престирали по несъществуващо договорно задължение, имат право да претендират възстановяване на даденото или обезщетение.

Съгласно чл. 22, ал. 1 всяка договаряща държава може да направи резерва по този въпрос, но досега това не е сторено от нито една държава. В този смисъл има крайни твърдения в теорията, че Конвенцията има отношение и към извъндоговорни задължения.

ДРУГИ КОНВЕНЦИИ, КОИТО СЕ ОТНАСЯТ ДО ДОГОВОРИТЕ

Член 21 от Римската конвенция твърди, че Конвенцията няма да влияе върху прилагането на други конвенции, в които една държава-членка участва понастоящем или ще участва в бъдеще. Тъй като съществуват няколко международни конвенции, които уреждат специфично договорни задължения (напр. Конвенцията за международна продажба на стоки), въпросът относно „конфликтът между конвенциите“ е разрешен в полза на другите конвенции. В такива конвенции могат да съществуват празноти, които ще следва да бъдат запълнени от съгласителните норми, съдържащи се в Римската конвенция.

ОБЕКТИВНИ ГРАНИЦИ НА РИМСКАТА КОНВЕНЦИЯ

Първата алинея на чл. 1 от Конвенцията казва, че нейните разпоредби ще се прилагат в случаи, в които се касае до избор между законите на различни страни.

По този начин нейните автори са изразили желание да ѝ предадат максимална широта на приложение. Разсъждавайки относно обективните граници на Римската конвенция, френският проф. Пол Лагард разглежда четири групи от ситуации:

а) Първа група — вътрешни конфликти. Ако се вземе предвид договор между англичанин от Лондон и англичанин от Глазгоу, не е налице международен договор, въпреки че тази ситуация може да доведе до колизия на правото. Римската конвенция включва и тази ситуация в обхвата на приложението си.

Член 19, ал. 1 разпорежда, че когато една държава има няколко териториални единици, всяка от които има собствени правни норми в областта на договорните отношения, всяка териториална единица ще бъде считана за отделна държава за целите на определяне на приложимото право според Римската конвенция. Това ще рече, че ако един френски съдия трябва да се произнесе по колизия между английското и шотландското право, той би следвало да приложи Конвенцията.

Авторите на Конвенцията не пожелаха да отидат дотам, че да задължат в същата ситуация английският съдия или шотландският съдия да се позовават на Конвенцията, за да уредят конфликта във Великобритания с чл. 19. Но английският законодател добре разбра, че е абсурдно да съжителстват в материята на договорите различни системи — една за международното право и една за вътрешните конфликти. Затова Законът за приложимото право към договорите от 1990 г., с който бе въведено прилагането на Римската конвенция в законодателството на Великобритания обяви, че Конвенцията ще се прилага в случаите на конфликт между правните норми на различни части на Великобритания.

б) Втора група — ситуацията е чисто вътрешна, разглежда се обаче от един чуждестранен съд — например договор, сключен в Дания между две датски страни по договора, които живеят в Дания

и целта е договорът да бъде изпълнен в Дания (сделката има изключително вътрешен характер), но ако една от страните се установи примерно в Англия и сезира английския съд, то за английския съдия договорът ще бъде чуждестранен договор. В този случай английският съдия следва да приложи датския закон по отношение на договора и английския закон по отношение на процедурата. Следователно Римската конвенция е приложима.

в) Трета група — чисто вътрешна ситуация, където колизията на правото и решаването ѝ зависи единствено от автономията на волята на страните по сделката. Хипотезата е същата, при която двама сключващи договор датчани са избрали английското право да урежда техния чисто вътрешен договор. Тази хипотеза се среща много често на практика, има и голямо практическо приложение в сегашните условия на международна конкуренция в Европейската общност.

г) Четвърта група — ситуации, които не включват стълкновение на закони. Единствените ситуации, които не са покрити от Конвенцията, са тези, които не включват конфликтите на законите — например договор между французи, живеещи във Франция, сключен и изпълнен във Франция, без избор на чуждо право и предявен за разглеждане от френски съдия. Френският съдия очевидно ще приложи френския закон, но без да обръща поглед към стълкновителните норми, които не са създадени за една такава ситуация.

Разбира се, можем да си представим и една пета група от ситуации, които биха били с международен елемент, без обаче да включват стълкновение на закони. Тези ситуации биха се „измъкнали“, образно казано, от обсега на Римската конвенция. Можем да предположим, че в предходния пример за договор, сключен между французи, писмото за приемане на офертата от една от страните е било изпратено от Италия, където лицето е било на някакъв семинар. Този елемент на „чуждестранност“ не е съществен, но може ли да се каже, че Римската конвенция няма да бъде прилагана? Според Пол Лагард „Римската конвенция винаги спи с едно отворено око и винаги може да бъде приложена, когато една от страните по сделката пожелае да извлече аргумент от мястото на изпращане, за да определи приложимото право.“

СЪОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ КОНВЕНЦИЯТА И ДРУГИ НОРМИ

Самата Конвенция предвижда възможност за стълкновение с три вида норми: нормите на Европейската общност, нормите на други международни конвенции и нормите, които могат да бъдат включени в бъдещото законодателство на държавите-членки.

1. Приоритет на правото на Общността

Той е предвиден в чл. 20, възпроизвеждащ чл. 57, ал. 2 от Брюкселската конвенция от 1967 г. Най-често даваният пример във всички публикации, третиращи този въпрос, е примерът, в който институциите на Общността създават колизионни норми, например в областта на застраховането. В Директивата от 22 юни 1988 г. се съдържа стълкновителна норма. Във формалната йерархия на нормите Римската конвенция се намира (според собственото ѝ признание) в „подчинено“ състояние по отношение на правото на Европейския съюз. Това означава не само по отношение на регламентите и директивите, но също така и по отношение на всички национални разпоредби, приети за тяхното прилагане. В една обща декларация държавите, участващи в изработване на Конвенцията, са изразили пожеланието институциите на Общността да възприемат, когато това е възможно, колизионни норми, които да са в хармония с нормите на Конвенцията.

Този приоритет на правото на Общността може да създаде значителни трудности в случаите, когато трета държава би пожелала да се присъедини към Римската конвенция.

2. Отношение с други конвенции

Този въпрос бе разгледан по-горе. Ясно е, че Виенската конвенция за международна продажба на стоки няма да попречи на действието на Римската конвенция. Възможно е да възникне проблем обаче, когато Римската конвенция действа паралелно с друга конкурираща я конвенция, като напр. Хагската конвенция от 15 юни 1955 г.

3. Отношения със собствените стълкновителни норми на всяка държава-членка

Очевидно е, че Римската конвенция има приоритет пред всички вътрешни стълкновителни норми. Докладчикът по Конвенция-

та — проф. Пол Лагард, твърди, че Римската конвенция заема в своята област цялото пространство, което би могло да доведе до стълкновение на закони. Тя принуждава от това пространство да бъде премахната в нейната цялост националната регламентация, съществувала преди влизането ѝ в сила.

ОБЩИ ПРИНЦИПИ

Автономия на волята

Централно място в Конвенцията заема втората част, съдържаща уеднаквените (единни, унифицирани) правила. Тук ще насочим вниманието си само към основните и най-характерни разрешения в тази част.

Първият въпрос, който логически се поставя, е за автономията на волята и за възможността тя да бъде проявена от страните по договора.

Подходът, възприет от законодателите на международното частно право в Европейската икономическа общност, може да бъде характеризиран най-кратко и точно като изключително либерален. Но този подход не е изключение от практиката на страните-членки на Европейската икономическа общност, а е по-скоро нейно обобщение. Както отбелязват проф. М. Джулиани и проф. П. Лагард, това правило е закрепено понастоящем в международното частно право на всички страни-членки на Общността, както и в правните системи на повечето други страни;⁹ този подход е признат от арбитражните съдилища и е закрепен в имащи голямо значение за международния търговски оборот конвенции.

Интересно е възприетото в Конвенцията разрешение по въпроса дали изборът може да се отнася до целия договор или само до една негова част. Допуска се „разделяне“ на договора в този смисъл (“Splitting the applicable law in a choice-of-law agreement”, “Aufspaltung des Vertrages”). С оглед на времето, по което може да бъде направен изборът на приложимото право, в чл. 3, ал. 2 е призната възможно най-голямата свобода на страните с оглед на изменение на вече предприет от тях избор. Ограничение е предвидено само доколкото не трябва да се допусне чрез последващо определяне на приложимото право да бъдат засегнати формалната действителност на договора и правата на трети страни.

И последната разпоредба в текста относно автономията на волята на страните е свързана с отношението на авторите на Конвенцията към нейната сфера на приложение: изборът на право, придружен или не от избор на чужд съд, не може да попречи на приложението на императивни правни разпоредби на определена държава, ако всички други елементи на договора сочат на локализиране на договора в тази държава. Като друго ограничение на свободата на избор може да бъде тълкувано възприетото в Конвенцията разрешение за категорично изключване на препращането. Член 15 предвижда, че прилагането на правото на дадена държава, така както е уточнено от Конвенцията, означава приложение само на материално право, а не и на разпоредби на нейното международно частно право. Съображението за обществен ред също (макар и малко вероятно) би могло да играе роля на ограничител.

Съществуват две изходни позиции в съвременното международно частно право относно определянето на приложимо право към договор в случай, че страните не са определили това.

Според така наречения „субективен“ подход (типичен за страните на общото право) трябва да бъдат взети предвид обстоятелства, свързани със сключването и изпълнението на конкретен договор: мястото на сключване; езикът, на който е съставен договорот; мястото на изпълнение; мястото на арбитража или съда, разглеждащ спора; както и други възможни връзки на договора. Според привържениците на този подход негов плюс е, че предлага възможност за намиране на най-подходящо приложимо право, като се имат предвид повече връзки на сделката с чуждестранен (международен) елемент.

От своя страна „обективният“ подход се характеризира с възможна предвидимост относно приложимото право. При неговото приложение обикновено се избира типична привръзка за даден вид договори, която за тях има най-голямо значение. При използването на този подход може да се посочи един характерен елемент и за всички облигационни договори: това може да бъде например *lex loci solutionis*. Друга разновидност на този подход е разделянето (примерно) на отделни типове договори на облигационното право, като се указва елементът, който характеризира всеки тип договор.

В разглежданата конвенция е възприет своеобразен двойствен подход, характеризиращ се със стремежа да се съчетаят особеностите както на субективния, така и на обективния подход в петте алинеи на чл. 4. В ал. 1 се предвижда, че договърът (ако не е избрано приложимото право от страните) ще се регулира от правото на държавата, с която е най-тясно свързан. При това и тук е предвидена възможност за „разделяне“ на договора: ако една част от договора е отделима от другите части и показва по-тясна връзка с друга държава, тя по изключение може да бъде уредена от правото на тази друга държава. Ако договърът обаче не демонстрира по категоричен начин тясна връзка с определена държава, влиза в действие презумпцията, установена в ал. 2: договърът е най-тясно свързан с държавата, в която страната по договора, която трябва да изпълни характерната престация, има към момента на сключване на договора своето обичайно седалище или където е мястото на централното управление на съответните сдружения, асоциации или юридически лица. Това са двата основни принципа, закрепени в чл. 4. Като допълнителни хипотези, подчиняващи се на презумпцията на ал. 2, са разгледани: договори, сключени в изпълнение на професионална дейност; договори, свързани с ползването на недвижима собственост; договори за транспорт на стоки. Подходът, възприет при създаването на този текст, би довел до противоречиви резултати при приложението му. Различната практика на националните съдилища (като имаме предвид, че в нито една от страните-членки няма „двойствен подход“, а обратното — ясно изразени предпочитания към единия или другия подход), би свела до нула усилията и компромисите при създаването на текста на чл. 4.

Третата група въпроси, които заемат значително място сред еднаквените стълкновителни норми, се отнасят до защитата на икономически и социално по-слабата по договора страна. Това е проблем, на който западната доктрина отделя все по-голямо внимание през последните години. Затова твърде подробни са правилата, които уреждат потребителските договори (чл. 5). Отделен текст (чл. 6) е посветен на индивидуалните трудови договори.

Специални разпоредби в Конвенцията са посветени на: приложимото право относно материалната и формалната действителност; обхвата на приложимото право, недееспособността на физи-

ческите лица; цесия, суброгация; норми относно приложението на Конвенцията във времето и относно уеднаквеното ѝ тълкуване.

Характерната престация според Римската конвенция

Характерната престация стана една от общите черти на международното частно договорно право в Европа.

Тази концепция беше първоначално особеност само за швейцарското право, но след възприемането ѝ в Римската конвенция тя сега е в сила в повечето държави-членки на Европейския съюз.

Характерното изпълнение беше включено във федералния закон за международното частно право в Швейцария от 1987 г., който е в сила от 1 януари 1989 г. Струва ми се, че най-добре може да бъде направен паралел между швейцарския закон от 1987 г. и Римската конвенция от 1980 г. като се сравнят техните разпоредби. При това сравнение се констатира, че съществува очевидно сходство между чл. 117 от Швейцарския закон и чл. 4 от Римската конвенция.

На първо място, и двете норми се основават на един общ принцип, а именно — приложението на тази правна система, с която договорот е най-тясно свързан.

На второ място, и двете норми допълват принципа на най-тясната връзка с презумпцията в полза на обичайното местожителство на страната, която дължи характерното изпълнение по договора. В двете норми презумпцията означава конкретно тълкуване на принципа на най-тясна връзка, а точно такава тълкуване в българския закон отсъства.

На трето място, характерната престация не представлява заплащането на паричната престация. Следователно, характерната престация сама по себе си може да определи най-тясната връзка, тъй като трябва да се реши дали най-тясната връзка се определя от мястото където се извършва характерната престация (местоизпълнението) или от някакъв друг критерий. Както Римската конвенция, така и Швейцарският закон са посочили като критерий постоянното местопребиваване на страната, която извършва тази престация (Българският търговски закон сочи като критерий мястото където дължачата характерната за договора престация страна извършва основната си стопанска дейност). И най-сетне, трябва да се отбележи, че както според Швейцарския закон, така и според

Римската конвенция презумпцията може да бъде оспорена, ако договорът като цяло е по-тясно свързан с държава, която е различна от държавата, в която извършващата характерната си престация страна има постоянно местопребиваване. В този случай ще се прилага правото на другата държава.

Докладът към Конвенцията, в който се обясняват основните съображения, поради които са възприети едни или други разрешения в нея, се ограничава до това да преразкаже основните положения на една доктрина, в чиято основа е теорията на швейцарския проф. д-р Шницер. В доклада препращанията са предимно към швейцарските теоретични източници. Подчертава се, че прилагането на правото на държавата, в която има постоянно местопребиваване страната, извършваща характерната престация, се възприема поради необходимостта да се отдаде заслужено внимание на функцията, изпълнявана от договора в икономическия и социалния живот на тази държава. В доклада се казва, че определянето на характерната престация не е свързано с особени трудности, когато се касае до двустранни договори: заплащането на парична сума не е характерно по нито един договор. Точно обратното — изпълнението, за което една договаряща страна плаща и обещава да заплати парична сума, представлява центърът на тежестта, както и „социално-икономическата функция“ на договора. В доклада се казва, че когато трябва да се определи държавата, с която характерната престация трябва да се свърже, „изключително естествено“ е, че това трябва да бъде държавата, в която страната, извършваща характерната престация, има постоянно местопребиваване или регистрирано седалище, а не мястото на изпълнението.

Като имаме предвид всичко това, комбинацията на един общ принцип заедно със серия от презумпции, както и с едно изключение, ясно отразено в разпоредбата на чл. 4 от Конвенцията, цели да комбинира гъвкавост със сигурност.

Характерната престация изглежда, че е възприета като компромис, приемлив за всички държави от Европейската общност, като се имат предвид значителните различия между подходите в държавите-членки. Докато нормите на английското и френското международно частно право традиционно са се основавали на презумпции, поощряващи гъвкавия подход и постигащи незначи-

телна сигурност, то други системи, сред които най-ясно се откроява италианската правна система, са се придържали винаги към точна и негъвкава колизионна норма.

Нещо повече — концепцията за характерната престация, която в чл. 4 от Конвенцията според Пауло Микеле Патоки се развива посредством изключението, основаващо се на по-тясната връзка, вероятно също изглежда достатъчно лесна за тълкуване. Ако днес италианците чувстват, че са изгубили нещо от предсказуемостта, която имаха благодарение на твърдата разпоредба на чл. 25 от Pregelgi и че са спечелили някаква степен на гъвкавост, то французите и англичаните чувстват точно обратното¹⁰.

Редица учени в Англия не виждат голяма разлика между Закона за приложимото право към договорите от 1990 г., с който се имплементира Римската конвенция, и предходната практика на английските съдилища. Те подчертават, че Конвенцията няма да доведе до основни проблеми в английското право. Така проф. Даймънд предполага, че презумпциите могат да бъдат прилагани само в действително трудни случаи, а проф. Норт заключава, че презумпциите „вероятно няма значително да засегнат определянето на *proper law* във всеки отделен случай“¹¹.

Независимо каква е „печалбата“ или „загубата“ за всяка отделна страна, почти всички автори изразяват надеждата и увереността си, че уеднаквиеният подход при определяне на *proper law* е ползата, която ще бъде извлечена от чл. 4 на Конвенцията. Чуждата концепция за характерната престация е цената, която си струва да бъде заплатена за това. Дали това е вярно, ще зависи от тълкуването на нормите на Конвенцията и прилагането им от съдилищата на държавите-членки на Европейския съюз.

Обосновката, намираща се в основата на концепцията за характерната престация, е предмет на критика както в страната на нейния произход — Швейцария, така и в чужбина. Тук ще бъдат изложени критичните бележки на двама швейцарски автори — Paolo Patocchi и Bernard Dutoit.

Според Patocchi на критичен преглед са подложени следните основни положения:

а) Формулирането на специфични норми за договори логически би изисквало особеностите на всеки отделен договор да бъдат

преценявани поотделно, индивидуално и по индуктивен начин, преди да бъде възприета каквато и да било презумпция.

Доктрината за характерната престация се налага за всички договори. По този начин теорията се характеризира с една основна непоследователност. Това означава да се определи "the proper law" на договора в съответствие с характерните особености на всеки тип договор, като се има предвид една и съща презумпция за всички договори. Нещо повече — докато теорията критикува старомодните априорни стълкновителни норми за техните недостатъци, то ако заплащането на пари се разглежда като нехарактерна престация, това също представлява едно априорно обобщаване.

б) Това води до обсъждане на обосновката, според която заплащането на пари може да не се третира като нехарактерна престация. Както проф. Батифол сочи, вярно е, че заплащането има малка локализираща тежест в един международен договор¹², но трябва да бъде доказано, че това важи за всички договори независимо при какви обстоятелства те трябва да бъдат изпълнявани.

в) Позоваванията в учебниците на д-р Шницер на „функционалния подход“ са лишени от основание. Доктрината за характерната престация игнорира всичките правни сфери, в които законодателят е интервенирал, за да защити по-слабата страна по договора. Приема се, че потребителските договори следва да се урждат от правото на държавата, в която е постоянното местопребиваване на потребителя (чл. 5 от Конвенцията), а обичайното местопребиваване на продавача — това е презумпцията, която трябва да бъде прилагана според теорията на характерната престация. Патоки твърди, че доктрината няма нищо общо с функционалния подход — точно обратното — характерната престация е резултат на позитивизма, следващ школата на Савини¹³. Така доктрината за характерната престация заставя поради справедлива причина да бъде извършено нещо нередно. Докато сочи една цел, която си заслужава (т. е. по-конкретно определени стълкновителни норми за международните договори), тя не обезпечава средствата, които се изискват за тази цел.

Последиците от този подход обаче не са особено сериозни. Значението на тази доктрина бе ограничено от голям брой изклю-

чения както в Швейцарския закон, така и в Конвенцията. Счита се, че броят на тези изключения ще се увеличава, а няма да се намалява. Колкото по-отблизо се вглеждаме в отделните договори, толкова по-голямо значение придобиват изключенията, които се правят от характерната престация. Това е достатъчна причина да бъде зададен въпросът дали поддръжниците на тази доктрина могат да определят *the proper law* на договора, като държат сметка за естеството на един договор с международен елемент и неговите съществени черти. Патоки се съгласява със становището на френския автор Делон, който пише: „Конвенцията представлява илюстрация за капаните на един глобален подход при формулирането на колизионни норми приложими към всички договори.“¹⁴.

Всички договори, свързани с недвижимата собственост, се подчиняват на *lex situs*. Това е едно ясно изключение от доктрината на характерната престация.

Договорите, сключени от потребителите, са друго изключение, тъй като те се уреждат от правото на държавата, в която потребителят има постоянното си местопребиваване — чл. 5 от Конвенцията.

Що се отнася до трудовите договори, малко съмнение може да има, че работникът е страната, която следва да бъде разглеждана като дължаща характерната престация. Характерната престация няма нищо общо с разпоредбите на чл. 6 от Конвенцията. Приложимият закон (съгласно чл. 6) не е в зависимост от постоянното местопребиваване на работника (както би следвало от общата презумпция), а от правото на държавата, в която работникът полага труд. Това място нормално ще съвпадне с мястото на дейността на работодателя. Закрилата на работника или служителя води до редица задължителни изисквания. Колизионната норма не може да си позволи да игнорира тези изисквания — от тук следва прилагането на правото на държавата, в която се полага трудът. Характерната престация не е необходима, за да оправдае това решение.

Договорите за строителство са един друг пример за недостатъците на една обща норма, основаваща се на характерната престация. Един международен договор за строителство следва да бъде уреден от правото на държавата, в която строителят има

постоянно местопребиваване или място на стопанска дейност. Конвенцията предписва прилагането на една друга правна система, когато според условията на договора „изпълнението трябва да бъде извършено на място, което е различно от основното място на дейност“. Това най-често е случаят, когато се касае до сключване на договори „до ключ“. Обаче изпълнението на гражданските инженерни проекти обикновено става на мястото, където е строежът. Следователно строителните договори демонстрират ясно, че принципът на характерната престация може да бъде по-често нарушаван, отколкото съблюдаван.

Неопределеното съдържание на доктрината от характерната престация е според проф. d'Oliveira нейната способност „да се накланя на всяка желана посока, като кукла-матрьошка“¹⁵. Поддръжниците на тази доктрина считат, че тя се потвърждава във всички случаи — даже в тези, в които е необходимо да се мотивира отклонение от общата презумпция. Затова според Патоки характерната престация действа като един мит. И следователно изключително важно е съдилищата да казват в своите съдебни решения в кои случаи правят изключения от тази презумпция и на какво основание.

Анализирайки характерната престация, Patocchi пише, че определянето на приложимото право към договор с международен елемент никога не е била лесна задача. Трудностите, свързани с разрешаването на тази задача, не се облекчават от презумпцията, основаваща се на характерната престация. Характерната престация не е панацея.

Презумпциите целят да се постигне определена степен на сигурност. Но това е само една от многото цели. Ясно е от Римската конвенция, че характерната престация трябва да отстъпи на други съображения, когато не може да се твърди, че един договор е свързан най-тясно с държавата, в която страната по договора, извършваща характерната престация, има постоянно местопребиваване, седалища на управлението или място на стопанска дейност, или пък когато такава презумпция изглежда ирелевантна в отделни случаи.

Ето защо важността на тези презумпции не трябва да бъде преувеличавана. Според Патоки презумпциите, основаващи се на

характерната престация, не са нещо повече от отправна точка в процеса, водещ до определяне на приложимото право. Да се формулират специфични норми за отделни договори е една важна задача, но тя не се разрешава въпреки претенциите на привържениците на теорията за характерната престация. Следователно, съдиите и арбитражите са тези, които са изправени пред предизвикателството, създадено от новото европейско международно частно право в областта на договорите.

***

С присъединяването на нови държави към ЕС двете конвенции, приети в областта на международното частно право — Брюкселската и Римската, трябваше да бъдат ратифицирани отново от всички договарящи държави. Нарастването на броя на държавите-членки на ЕС правеше този процес все по-тежък и изискваш повече време, като през 1997 г. се стигна до това да се обсъжда дали не трябва да се налагат санкции на държавите-членки, които не одобряват внесените изменения в конвенциите¹⁶.

Съществено неудобство от използването на този метод — методът на унифициране на международното частно право чрез междуправителствени договори в рамките на ЕС, се свързва и с обстоятелството, че този метод има предвид само нацията — държава като основен създател на нормите на частното право¹⁷. В случаите на стълкновение между закони, международните договори, и по специално — сключените от Хагската конференция по международно частно право конвенции, разпределят законодателните компетенции между отделните държави¹⁸. Но международните договори, сключени до момента, не отговарят на особените нужди, възникващи от съществуването на хармонизирани или уеднаквени материални норми на частното право, които са въведени в действие на наднационално равнище посредством регламентите и директивите, приемани в рамките на ЕО¹⁹.

Проблемите в областта на международното частно право, които възникват в резултат от приемането на директиви в Европейската общност, са особено трудни. Причина за това е фактът, че директивите, приети на основание чл. 249, ал. 3 от Договора за ЕО (бивш чл. 189) имат действие по отношение на субектите на частното право едва след като бъдат трансформирани във вътреш-

ното законодателство на държавите-членки. Те нямат свое собствено „качество“ в международното частно право. Това, което има значение за международното частно право, са правните норми, установени във вътрешното законодателство на държавите-членки, които правни норми са приети в изпълнение на определена директива. Като имаме предвид факта, че основният колизионен принцип, закрепен в Римската конвенция за приложимото право към договорните отношения, е принципът на автономия на волята, лесно можем да си представим каква възможност се открива за страните по договор с международен елемент, сключен между субекти на частното право от държавите-членки на ЕО, да избегнат прилагането на собственото си колизионно право, като предвидят възможност за прилагане на правото на трета държава. Именно поради това Комисията на ЕС е чувствала необходимостта да гарантира минималните стандарти, закрепени в определена директива, като включи в нея специфична колизионна норма, отричаща възможността за избор на правото на държава, която не членува в ЕО, ако договорът има „тясна връзка“ с територията на държавите-членки. Поради това че подобни едностранни колизионни норми, включени в директива, са част от тази директива, те трябва да бъдат трансформирани (независимо от трансформирането на разпоредбите на Римската конвенция) във вътрешното право на държавите-членки, за да бъдат прилагани за правоотношенията между субектите на частното право. Специалистите по международно частно право в ЕС, които изследват тези въпроси, през 90-те години констатираха, че се е образувал един непроходим лабиринт от разпоредбите на Римската конвенция за приложимото право към договорите, директивите на ЕО и различните закони за трансформация в отделните държави-членки²⁰. Именно поради това германският професор Basedow прави извод, че е необходимо създаване на ясни и изчерпателни норми на международното частно право, които да държат сметка за съществуващото право на Общността²¹.

С оглед на все по-честото използване на регламентите за правната уредба на отношенията между субекти на частното право, поставя се също така и въпросът, че тяхната „сфера на приложение“ не се определя от националните норми на международното

частно право, а от самите регламенти. Както е известно (вж посочената литература в бел. 6), регламентите имат пряко и непосредствено действие — без да е необходимо тяхното трансформиране в правото на отделните държави-членки. Те не стават част от националното право — те имат приоритет пред националното право на всяка държава-членка на ЕС.

По същество много регламенти съдържат колизионни норми, като не е изключено противоречие между тези колизионни норми и общите принципи на международното частно право. Като пример най-често се сочи Регламент No. 295 от 1991 г., създаващ общи норми за система за обезщетяване във въздушния транспорт при отказ на превозвача да качи на борда пътници²². Съгласно чл. 1 от този регламент, той се прилага във всички случаи на извършване на полети по разписание на държавите-членки на ЕО независимо дали те са насочени към трети държави, нечленуващи в ЕС, независимо от националността на превозвача и независимо от приложимото към договора за превоз право съгласно общите правила на международното частно право. В този смисъл има вече съдебна практика на германски съдилища. Тоест, може да се окаже, че Регламентът няма да намери приложение по договор за превоз, по който пътник — германски гражданин, излита от летище, което не е разположено на територията на държава-членка. Малко вероятно е германски съд да приложи чуждестранно право, ако съгласно германското международно частно право приложимо по договора е именно германското право. От този пример следва, че традиционната техника на използване на двустранни отправящи норми, закрепена в Римската конвенция и новият метод на очертаване на обхвата на приложение на актовете на ЕО не могат да бъдат лесно примирени. Именно поради това се появява необходимостта от създаване на норми на международното частно право в Общността.

***

След приемането на Договора от Амстердам, с който бяха направени значителни изменения на Договора за ЕС, се заговори за необходимостта от основно преразглеждане и реструктуриране на международното частно право в ЕС²³.

Всъщност, още след приемането на Договора за създаване на Европейския съюз (Договорът от Маастрихт) през 1992 г. бяха направени първите стъпки за създаване на законодателни структури на европейско равнище за така наречения „трети стълб“ на ЕС — „Правосъдие и вътрешни работи“. За първи път сред областите от общ интерес за държавите-членки бе споменато „съдебното сътрудничество по граждански дела“ (чл. К.1)²⁴. Но основната форма на сътрудничество в тази област все още бяха междуправителствените договори. Единствената конвенция, приета след Договора от Маастрихт, бе т. нар. Конвенция Брюксел II за юрисдикция и за признаване и изпълнение на решенията по брачни дела, която вече влезе в сила.

Голямата промяна след приемането на Договора от Амстердам бе прехвърлянето на отговорността за създаване на законодателна уредба относно съдебното сътрудничество по граждански дела от третия стълб на ЕС към т. нар. „първи стълб“, т. е. към Европейската общност. Новата Глава IV от Договора съдържа някои разпоредби относно бъдещите действия на Общността в тази област. Така напр. съгласно чл. 61(с) от Договора Съветът ще приема мерки в областта на съдебното сътрудничество по граждански дела, както е предвидено в чл. 65. В новия чл. 65 се изяснява съдържанието на понятието „съдебно сътрудничество по граждански дела“.

(Следва в следващия том)

---

¹ ДВ, бр. 33 от 1993 г.

² КАМЕНОВА, Цв. Конвенция за приложимото право към договорните облигационни отношения в ЕИО. — *Правна мисъл*, 1982, № 6.

³ НАТОВ, Н. Международно частно право на Република България. Специална част. София, 1996; ТОДОРОВ, Т. Международно частно право (Субекти, имущество, задължения). София, 1993.

⁴ DROBNIG, U. Unification and Uniformization. — In: *The Influence of European Community Law upon PIL of the member states*. Bruxelles, 1981, p. 7.

⁵ GIULIANO, M. and LAGARDE, P. Explanatory Report on the Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. — *O.J.*, No. C 282, 31 October 1980, p. 5.

⁶ JAYME, E. The American Conflicts Revolution and its Impact on European Private International Law. — In: *Forty Years On: the Evolution of Postwar Private International Law in Europe*. Kluwer, 1990, p. 15.

- ⁷ Ibid., p. 20.
- ⁸ Ibid., p. 23.
- ⁹ See GIULIANO, M. and LAGARDE, P. Explanatory report.... p. 22.
- ¹⁰ PATOCCHI, P. M. Characteristic Performance: A New Myth in the Conflict of Laws? – In: *Festschrift "Pierre Lalive"*; Kluwer, 1993.
- ¹¹ DIAMOND, Conflict of Laws in EEC. – *Current Legal Problems*. 1979. No. 1. p. 155.
- ¹² BATIFFOL. Les contrats en droit international privé compare. McGill University. 1981. p. 40.
- ¹³ PATOCCHI, P. M. Ibid., p. 132.
- ¹⁴ HERZOG (ed) Harmonization of Laws in the European Community. Charlottesville. 1983. p. 72.
- ¹⁵ d'OLIVEIRA, J. Characteristic Obligation in the Draft EC Obligation Convention. – *AJCL*. 1988. No. 2. p. 303.
- ¹⁶ Вж отговора на комисаря Монти при обсъждане на този въпрос в Европейския парламент – *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*. 1998. Heft 2, S. 368.
През юли 1999 г. Европейската комисия се оплака, че „Брюкселската конвенция, с внесените в нея допълнения след преговорите за присъединяване, водени с Австрия, Финландия и Швеция, все още не е влязла в сила за всички държави-членки, тъй като само малък брой държави са я ратифицирали.“. Преговорите за присъединяване на трите държави, които бяха приети за членки на ЕС на 1 януари 1995 г., приключиха през декември 1996 г.
- ¹⁷ Вж КАМЕНОВА, Цв. Глобализацията и международното частно право. – В: *Трудове по международно частно право*. Том VIII. София, БАНП, 2002. Вж и посочената там литература.
- ¹⁸ Относно работата на Хагската конференция по международно частно право в българската правна литература вж. монографията на КАМЕНОВА, Цв. Унифициране на международното частно право. София, Унив. издат „Климент Охридски“, 1991.
- ¹⁹ За актовете на ЕС и за различieto между понятията „уеднаквяване“, „хармонизиране“ и „сближаване“ на правото вж МРЪЧКОВ, В. Въпроси на сближаване на българското законодателство с правото на Европейския съюз. – *Правна мисъл*, 1998, № 1, с. 3 – 21; КАМЕНОВА, Цв. Отношенията между Република България и Европейския съюз: задачата за сближаване на законодателството на Република България с правото на Европейската общност. – В: *Сближаване на българското законодателство с правото на Европейската общност*. Институт за правни науки при БАН. Трудове. Том I. (1998). София, ИПН при БАН, 1998, с. 4 – 21; Вж и ПОПОВА, Ж. Основи на правото на ЕС. 2. изд. София, 2001, с. 78 – 86.
- ²⁰ Вж например TREVES, T. Un nuovo labirinto normative in tema di legge applicabile alla vendita: le vendite ai consumatori. – In: *Collisio Legum: Studi di diritto internazionale privato* (per Gerardo Broggin). Roma. 1997. p. 561; MARTINY, D. Europäisches Internationales Vertragsrecht – Erosion der Romischen Konvention? – *ZEuP*. 1997. Heft 1. S. 107 – 129; von HOFFMAN, B. (ed.) European Private International Law. Nijmegen. 1998.
- ²¹ BASEDOW, J. European Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. – In:

BARCLERS, P. and J. ZEKOLL. International Conflict of Laws for the third Millenium: Essays in Honor of Fr. K. Juenger, 2001, p. 177; BASEDOW, J. The Communitarization of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. – *Common Market Law Review*, 2000, No. 3, p. 687 – 708.

²² O.J., 1991, L 36. 5.

²³ Treaty amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. Oct. 2, 1997. – *O.J.* 1997, C 340. 1.

²⁴ Treaty on European Union. Feb. 7, 1992. – *O.J.* 1992, C 224. 1.

**РАЗВИТИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ЧАСТНО ПРАВО
В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
(DEVELOPMENT OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW IN THE EU)**

Author(s): Tsvetana Kamenova

- **Keywords:** private law; an international element; Rome Convention (Convention on the law applicable to contractual obligations)
- **Summary/Abstract:** This article focuses on the Rome Convention of 1980, because there is no detailed analysis on the same topic in Bulgaria. Attention is drawn to the original the Treaty establishing the European Economic Community (EEC). The creation of Rome Convention, its content and scope of application, as well as non-contractual problems that occur in certain hypotheses are studied. The paper draws attention on the relationship between the Convention and private international law sources, as well as on the general principles that are embedded in the Convention.

**TRANSLITERATED REFERENCES
NOT WRITTEN IN THE ROMAN SCRIPT**

- КАМЕНОВА, Цв. Конвенция за приложимото право към договорните облигационни отношения в ЕИО. – Правна мисъл (KAMENOVA, Tsv. Konventsia za prilozhimoto pravo kam dogovornite obligatsionni otnoshenia v EIO. – Pravna misal), 1982. № 6
- НАТОВ, Н. Международно част но право на Република България. Специална част. София (NATOV, N. Mezhdunarodno chast no pravo na Republika Bulgaria. Spetsialna chast. Sofia). 1996
- ТОДОРОВ, Т. Международно частно право (Субекти, имущество. задължения). София (TODOROV, T. Mezhdunarodno chastno pravo (Subekti, imushtestvo. zadalzhenia). Sofia). 1993
- КАМЕНОВА, Цв. Глобализацията и международното частно право. – В: Трудове по международно частно право. Том VIII. София, БАМП (KAMENOVA, Tsv. Globalizatsiyata i mezhdunarodnoto chastno pravo. – V: Trudove po mezhdunarodno chastno pravo. Tom VIII. Sofia, BAMP), 2002

- КАМЕНОВА, Цв. Унифициране на международното частно право. София, Univ. издат. „Климент Охридски“ (KAMENOVA, Tsv. Unifitsirane na mezhdunarodnoto chastno pravo. Sofia, Univ. izdat. „Kliment Ohridski“), 1991
- МРЪЧКОВ, В. Въпроси на сближаването на българското законодателство с правото на Европейския съюз. – Правна мисъл (MRACHKOV, V. Vaprosi na sblichavaneto na balgarskoto zakonodatelstvo s pravoto na Evropeyskia sayuz. – Pravna misal), 1998, № 1
- КАМЕНОВА, Цв. Отношенията между Република България и Европейския съюз: задачата за сближаване на законодателството на Република България с правото на Европейската общност. – В: Сближаване на българското законодателство с правото на Европейската общност. Институт за правни науки при БАН. Трудове. Том I. София, ИПН - БАН, (KAMENOVA, Tsv. Otnosheniyata mezhdu Republika Bulgaria i Evropeyskia sayuz: zadachata za sblichavane na zakonodatelstvoto na Republika Bulgaria s pravoto na Evropeyskata obshtnost. – V: Sblizhavane na balgarskoto zakonodatelstvo s pravoto na Evropeyskata obshtnost. Institut za pravni nauki pri BAN. Trudove. Tom I. Sofia, IPN-BAN), 1998
- ПОПОВА, Ж. Основи на правото на ЕС. 2. изд., София (POPOVA, Zh. Osnovi na pravoto na ES. 2 izd., Sofia), 2001